

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 929 (477): 342.7

Т. З. Гарасимів

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
д-р юрид. наук, проф.,
заступник директора ННПП

О. В. Ряшко

Львівський державний університет внутрішніх справ,
канд. юрид. наук; доц.,
доцент кафедри кримінального процесу

НЕВТОМНИЙ БОРЕЦЬ ЗА ПРАВА І СВОБОДИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ (ДО 160-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ І. Я. ФРАНКА)

*Яко син селянина, вигодуваний
твердим мужицьким хлібом, я почуваю себе до обов'язку
віддати працю свого життя тому простому народові.*

Іван Франко

© Гарасимів Т. З., Ряшко О. В., 2016

Розглядається науково-теоретична, літературна і громадсько-політична діяльність генія українського народу І. Я. Франка, спрямована на соціальне і національне визволення українського народу, в якому важливе місце посідає боротьба за його права і свободи.

Ключові слова: український народ, революція, боротьба, мораль, свідомість, духовність, патріотизм, права, свобода, експлуатація, політика.

Т. З. Гарасимов, Е. В. Ряшко

НЕУТОМИМЫЙ БОРЕЦЬ ЗА ПРАВА И СВОБОДЫ УКРАИНСКОГО НАРОДА (К 160-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ И. Я. ФРАНКО)

Рассматривается научно-теоретическая, литературная и общественно-политическая деятельность гения украинского народа И. Я. Франко, направленная на социальное и национальное освобождение украинского народа, в котором важное место заняла борьба за его права и свободы.

Ключевые слова: украинский народ, революция, борьба, мораль, сознание, духовность, патриотизм, права, свобода, эксплуатация, политика.

A TIRELESS FIGHTER FOR THE RIGHTS AND FREEDOM OF UKRAINIAN PEOPLE (TO THE 160 ANNIVERSARY OF I. FRANKO)

Scientific-theoretical and revolutionary activity of the genius of the Ukrainian people Ivan Franko directed to the social and national liberation of Ukrainian people struggle for its rights and freedoms is being observed.

Key words: Ukrainian people, revolution, struggle, morality, consciousness, inwardness, patriotism, rights, freedom, exploitation, politics.

Постановка проблеми. Серед видатних постатей, які залишили свій слід у пам'яті народу і увійшли в історію не тільки вітчизняної, але й світової культури, науки, літератури і мистецтва, почесне місце посідає великий син українського народу Іван Якович Франко.

За усі роки своєї невтомної титанічної праці видатний мислитель залишив багато цінних праць з різних галузей знання – історії, філософії, мистецтвознавства, економіки, етнографії, філології, фольклористики. Письменник, поет, драматург – усе, що написав Франко, може скласти не менш як 100 томів [1, с. 3]. Творчість його – це енциклопедія громадського життя України середини ХІХ – 20-ті роки ХХ ст.

На формування світогляду Франка великий вплив мала народно-христинська мораль, культура, традиції, побут народу, а також існуюча соціальна несправедливість, що була глибоким болем у його серці і свідомості.

Каменяря, як і Шевченко, вийшов із народу, усе своє життя був пов'язаний з народом і вважав своїм обов'язком служити йому.

У формуванні ідейно-патріотичної свідомості молодого Франка важливу роль відіграла творчість Т. Шевченка, П. Куліша, М. Вовчка, С. Руданського, П. Мирного та інших видатних українських та європейських письменників і поетів.

Особливою заслугою великого мислителя є те, що він перший із українських письменників в своїй творчості розкриває існуючі проблеми тяжкого життя народу і широко відображає його у своїх літературних творах.

Франко виступає не тільки як письменник – захисник народу, він революціонер, громадський діяч, публіцист, який все своє життя віддав за його права і свободу.

Усе життя і творчість великого сина українського народу і у наш складний час розбудови української держави виступає важливим чинником формування патріотизму, боротьби із несправедливістю, політичною демагогією, брехливою мораллю, що спрямована передусім на духовне, морально-психологічне пригнічення українського народу.

Отже, творчість великого письменника, його боротьба за права і свободи українського народу є надзвичайно актуальними в наш час. Це той компас, який вказує нам правильний шлях на розбудову незалежної, суверенної, соціальної, демократичної держави.

Стан дослідження. Про творчість великого національного генія написано сотні статей, брошур, посібників, монографій, захищені кандидатські і докторські дисертації. Цей процес франкознавства ще не є завершеним.

Серед видатних вітчизняних діячів, які добре знали Франка і високо цінували його творчість і громадську діяльність, є М. Грушевський, М. Зеров, А. Крушельницький, С. Єфремов, Б. Лепкий, К. Студинський, С. Гаєвський, С. Смаль-Стоцький, В. Щурат та ін. Їхні спогади і творчі зв'язки з Каменярем являють великий інтерес і цінність.

Серед відомих дослідників франкознавства є О. Баган, А. Войтюк, І. Герасим'як, М. Гольберг, З. Гузар, М. Євшан, М. Ткачук, М. Шалата та ін. У дослідженні творчості великого сина українського народу І. Я. Франка привертають увагу узагальнювальні праці М. Возняка, О. Білець-

кого, Я. Городинського, І. Денисюка, О. Мороза та ін. У працях О. Білецького, А. Войтюка, М. Грицюти, Є. Кирилюка, О. Дея, Н. Каленіченка, Є. Шабліовського, А. Касперука, П. Колесника та ін. розглядалась насамперед літературно-культурна діяльність Франка.

Деякі аспекти політичної і публіцистичної діяльності Франка, спрямовані на захист прав і свобод народу, розглядали дослідники М. Василенко, Я. Гнатів, М. Гнатюк, Р. Горак, Н. Горбач, О. Дей П. Колесник, Є. Кирилюк., Є. Сухомлин та ін. Особливо варто виділити фундаментальні дослідження Р. Горака і Я. Гнатіва.

Незважаючи на величезний масив літератури, джерельну базу франкознавства, є усі підстави стверджувати, що спеціальних праць, присвячених боротьбі Каменяра за права і свободи українців, формування національно-патріотичної свідомості та політично-правової ідеології, спрямованої на боротьбу за соціальне і національне визволення українського народу, ще не достатньо, і це вимагає від дослідників нових творчих розвідок.

Мета роботи – розкрити роль і місце І. Я. Франка як великого письменника і громадського діяча в боротьбі за права і свободи українського народу.

Виклад основних положень. Уся творчість, громадсько-політична діяльність мислителя була спрямована на захист прав і свобод поневоленого народу. Людське суспільство, зазначав Франко, становить два ворожі табори: визискувачів, тобто ті соціальні прошарки, які експлуатують визискуваних (робітників, селян, ремісників), іншого робочого люду, та соціальні класи і прошарки, які мають матеріальні ресурси і владу (поміщики, капіталісти, чиновники).

Земля, фабрики, заводи, багатства землі, створені руками трудящих, стали приватною власністю купки визискувачів, – значить потрібно ці багатства повернути у власність народу. Франко всією душею, полум'яним серцем співчуває своєму народові, вболіває за його соціальне становище, але мотиви жалю, говорить він, не повинні плодити безвольний занепад духа. Необхідно мужньо боротись за свої права і свободи:

*Лиш боротись значить жить –
Горе, хто тоді нас мирить,
Хто не рветься до сокири,
До коси та до меча!*

“В задушливих умовах Галичини, що була найглухішим закутком Австро-Угорщини, Франко вимушений був стати громадським діячем, письменником, поетом, вченим, перекладачем і пропагандистом-популяризатором. Він одразу почав говорити від імені трудящих мас не тільки свого, а й інших народів” [1, с. 168].

Австрійську імперію Франко називає “багном” гнилого між країв Європи. Він розкриває усю суть її внутрішньої політики:

*Отак і ти попутала народи,
Всім давши зверхні вигляди свободи,
Щоб одні одних гризли і душили*

Варто сказати про те, що в Галичині народ жив у страшних злиднях, безправний, затурканий, темний. Над його людською і національною гідністю топталась і знущалась вся існуюча соціально-політична система Австрійської імперії, називаючи цей народ “бидлом”. Франко рішуче виступає проти тих публікацій, в яких простого селянина змальовували як “дурня”, “недоумка”, “варвара”.

Мислитель важко переживає стан пригнобленого народу та з глибоким болем пише:

*Народе мій замучений, розбитий,
Мов паралік ти той на роздорожжю,
Людським презирством, ніби струпом вкритий!
Твоїм будучим душу я тривожу,
Від сорому, який нащадків пізніх
Палитиме, заснути я не можу.*

Франко жив серед народу, глибоко вникав в його проблеми у своїй творчості і громадсько-політичній діяльності, відстоював його права і свободи. Аналізуючи матеріальні потреби народу, він писав: “Увесь наш люд, – зазначає Франко, – харчується далеко гірше за англійських злидарів. Продуктів харчування бракує не тільки, щоб відтворити робочу силу, а й не вистачає, щоб зберегти здоров’я і життя. Це відбивається на тому, що наш народ легко піддається епідемічним захворюванням, на виродженні і зубожінні раси, у короткій тривалості життя і великій смертності” [2, с. 20].

У своїх публіцистичних статтях “Злидні Галичини у цифрах” та в багатьох інших публікаціях в пресі, спираючись на статистичні дані, він наводить переконливі факти масового голоду в Галичині. Франко називає голод “величезним лихом батьківщини”, це “рани суспільства” і ми не можемо не відчувати, говорить Каменяр, “незмірного смутку кожен, хто не втратив ще здатності мислити й відчувати по-людськи” [2, с. 189].

У своїй статті “Галицький селянин” Франко малює образ селянина і його “убоге існування”. “Примітивні у своїх життєвих звичках, бруді, безпомічні, як діти, не маючи уявлення про існування цивілізованих установ і форм поведінки, прибиті рабським підлабузництвом кожному чужинцеві і жалюгідні у своїй забитості і зневірі” [2, с. 501].

Франко не соромиться, не відрікається від свого народу, а заявляє, що він є “галицьким селянським сином” [2, с. 512].

Тоді лише сповнимо свій святий обов’язок, – заявляв Каменяр, – коли віддамо всю свою силу, все своє життя на службу інтересам народної маси.

Це була не тільки заява, а кредо життя великого мислителя. Уся творчість Франка, його громадсько-політична діяльність знаходились під постійним контролем з боку державної влади, яка в його особі вважалася серйозним і небезпечним противником. Народ бачив в ньому свого заступника, духовного просвітника і поводиря, а передова інтелігенція, національно свідомі українці – свого великого учителя.

Так, у зв’язку з 25-літнім ювілеєм громадсько-політичної діяльності і художньої творчості, його щиро вітали М. Коцюбинський, Л. Українка, В. Стефаник та багато інших діячів культури. У творчості І. Франка, говорив М. Коцюбинський, “...люди діляться на два табори – на гнобителів, проти яких він відгострює мов меч, своє слово, і гноблених, яким він віддав своє серце” [1, с. 145].

Багато творів письменник присвячує проблемі важкого соціально-економічного стану народу, нещадної його експлуатації, зневіру в існуючі закони і справедливість. У найвидатнішій повісті “Борислав сміється” змальована яскрава картина боротьби робітників за свої права.

Так, у статті “Що таке поступ?” мислитель дає глибоку характеристику соціального розшарування в суспільстві “величезні багатства, з одного боку, зібрані в немногих руках, і страшена бідність, з другого боку, що душить мільйони народу” [3, с. 454].

Ідеалом борця за волю і свободу українського народу для Франка був великий поет Т. Шевченко, якого Франко характеризував як великого поета, що займає в “нашій літературі перше місце. Могутній дух, котрий натхнув нашу літературу... і нема українського поета і писателя..., котрий би вільний був від впливу того духа” [4, с. 83].

У статті “Темне царство”, що була надрукована в журналі “Світ” (1882, №1/3), Франко гостро критикує російське самодержавство, у якому народ був позбавлений елементарних прав і свобод. Франко особливо підкреслював видатну роль і місце Т. Г. Шевченка у боротьбі проти Російського самодержавства, у формуванні національної самосвідомості і патріотизму, готовності боротись за соціальне і національне визволення українського народу. Високо оцінюючи творчість Шевченка, Франко у статті “Причинки для оцінювання поезій Тараса Шевченка” зазначає, що в поемі “Гайдамаки”, Шевченко зарекомендував себе як історик, який правильно показав характер Коліївщини “последні змагання козацько-українського люду за правду і волю” [3, с. 110].

За свою літературну і громадсько-політичну діяльність Франко безпідставно притягувався до кримінальної відповідальності, влада постійно переслідувала поета. Так, 12 червня 1877 року він був зарештований. В автобіографічному листі Франко писав: “... у мене не було за душею й тіні того гріха, який мені закидали, ані тайних товариств, ані соціалізму” [4, с. 17].

Жодних правових підстав для засудження не було, але Франка засудили на шість тижнів ув'язнення, а чекаючи вироку, він просидів майже вісім місяців. Письменник згадував: "...мене, як звичайного злодія, посажено між самих злодіїв та волоцюг, яких було в одній камері зі мною по 14–18..., а кілька тижнів я просидів в такій камері, що мала тільки одне вікно і містила 12 людей, 8 котрих спало на тапчані, а 4 під тапчаном для браку містя" [5, с. 17–18].

Перший арешт підірвав здоров'я Франка. Згодом він писав: "Бестолковий процес, котрий упав на мене, як серед вулиці цегла на голову, і котрий скінчився моїм засудженням... був для мене страшною і тяжкою пробою" [4, с. 18]. Але арешт не зломив його духовних та морально-патріотичних переконань.

Поет запитує і дає відповідь на існуючі закони Австрійської імперії:

За що мене в пута скували?

За що мені воленьку взяли?

Кому я і чим завинив?

Чи тим, що народ свій любив?

Франко увійшов в історію українського народу як великий патріот. Про свою дубов до батьківщини і рідного народу він писав так: "Я гаряче люблю загальнолюдські ідеали справедливості, братерства й волі".

Мій патріотизм, то тяжке ярмо, покладене долею на мої плечі. Я можу здригатися, можу тихо проклинати долю, що поклала мені на плечі це ярмо, але скинути його не можу, іншої батьківщини шукати не можу [6, с. 29, 30].

Звертаючись до молодого покоління, поет просить мобілізувати усі свої духовні і фізичні сили в боротьбі за права і свободи народу:

Чи стане сил у вас кайдани ті порвати

і думков вольною до бою сміло стати,

до бою вічного, великого, що йде.

Вершиною політичної лірики Франка є його гімн "Вічний революціонер".

Франко звертається до передової молоді з закликом не слухати голосу глухих і сліпих поводитирів..., а йти за голосом свого народу, своєї совісті, йти тими шляхами боротьби, які вказує передова наука [7, с. 62].

У листі до Галицької української молоді Франко закликає передову українську інтелігенцію "витворити з величезної етнічної маси українського народу українську націю, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного й політичного життя" [3, с. 570].

Усе своє творче життя Франко виступав не тільки як невтомний борець зі злом, але й як велекий гуманіст та вчитель. Варто взяти до уваги, що з когорти учнів Великого Каменяра були такі відомі вітчизняні постаті, як Антін Крушельницький, Богдан Лепкий, Микола Євшан, Сергій Єфремов, Степан Смаль-Стоцький, Василь Щурат та багато інших національно-свідомих патріотів України.

Титанічна праця, важкі матеріальні умови боротьби й відстоювання своїх ідеалів з багаточисленними політичними та літературними противниками і критиками його творчості підірвали його здоров'я. Важка хвороба Франка та його дружини, передчасна смерть улюбленого сина стали причиною смерті великого українця. 28 травня 1916 р. Івана Франка не стало.

Похорон великого Каменяра відбувся 31 травня 1916 року. День видався ясним, сонячним. Як згадують очевидці, "...після полудня почали збиратися величезні маси народу, що репрезентували увесь український Львів та околиці. Зважаючи на військовий час, не змогло прибути чимало шанувальників генія, в тому числі і селянство. Це був справді похорон, достойний величчю Івана Франка" [5, с. 53].

Видатний просвітник, геніальний вчитель, духовний наставник народу своїм героїчним життям і натхненною працею вів мужню боротьбу за національне і соціальне визволення українського народу.

Висновок. У своїй науковій діяльності Франко як мислитель розкрив причини і соціальні наслідки розшарування суспільства на соціальні класи і прошарки. Літературна діяльність видатного художника слова залишилась в літературі XIX ст. як кращий зразок високої духовності, гуманізму і патріотизму, формування морально-християнських ідеалів. Громадсько-політична діяльність і публіцистика видатного українця була спрямована на боротьбу з існуючою антиправовою, антинародною, антигуманною політико-державною системою Австрійської імперії за права і свободу народу.

Історичне значення діяльності Великого Каменяря саме й полягало у тому, що він у найскладніший період європейської історії своїм могутнім талантом і величезною енергією духу, власним прикладом закликав народ боротись за свою свободу і незалежність.

Видатний художник слова, громадсько-політичний діяч і вчений мету свого життя бачив у служінні народові, національному і соціальному визволенні. Його ім'я як генія, вчителя і просвітника українського народу стоїть в одному ряду з великими світочами світової культури.

1. Колесник П. Й. *Іван Франко. Літературний портрет* / П. Й. Колесник. – К.: Видавництво художньої літератури “Дніпро”, 1964. – 174 с. 2. *Франко І. Зібрання творів: у 50-ти т. / Франко І. Економічні праці (1888–1907).* – К.: Наук. думка, 1985. – Т. 44, Кн. 2. – 767 с. 3. *Франко І. Вибрані твори: у 3-х т. / Іван Франко. Літературознавство, публіцистика; ред. кол.: В. Скотний та ін.; упор. О. Баган.* – Дрогобич: Коло, 2004. – Т.3. – 690 с. 4. *Кирилюк Є. П. Іван Франко. Біографічний нарис / Є. П. Кирилюк.* – К.: Державне видавництво художньої літератури, 1956. – 124 с. 5. *Гнатюк М. І. Іван Франко в літературно-естетичних концепціях його часу / М. І. Гнатюк.* – Львів: Каменярь, 1999. – 181 с. 6. *Франко І. Я. Мозайка: із творів, що не увійшли до збірника творів у 50 т. / І. Я. Франко / упор. З. Т. Франко, М. Г. Василенко.* – Львів: Каменярь, 2002. – 432 с. 7. *Колесник П. О. Син народу. Життя і творчість Івана Франка / П. О. Колесник.* – К.: Радянський письменник, 1957. – 368 с.

REFERENCES

1. *Kolesnyk P. Y. Ivan Franko. Literaturnyy portret [IvanFranko. Literaturnyyportret] / P. Y. Kolesnyk.* – K.: Vydavnytstvo khudozhn'oyi literatury “Dnipro”, 1964. 174 p. 2. *Franko Ivan. Zibrannya tvoriv u p“yatydesyaty tomakh. [Zibrannyatvorivu p“yatydesyattomakh] /Franko Ivan. Ekonomichni pratsi (1888–1907).* – K.: Publ.“Naukova dumka”, 1985. T.44. Kn.2.767p. 3. *Franko Ivan. Vybrani tvory: U 3-kht. [Vybranitvory: U 3-kht.] / Ivan Franko. Literaturoznnavstvo, publitsystyka/ Red. Kolehiya: Skotnyy V. Ta inshi; upor. Bahan O. – Drohobych: Kolo, 2004. T.3.690p.4. Kyrylyuk Ye. P. Ivan Franko. Biohrafichnyy narys [Ivan Franko. Biohrafichnyynarys] / Ye. P. Kyrylyuk. – K.: Derzhavne vydavnytstvo khudozhn'oyi literatury, 1956.124p.5. Hnatyuk M. I. Ivan Franko v literaturno-estetychnykh kontseptsyakh yoho chasu [IvanFrankovliteraturno-estetychnykhkontseptsyakhoyohochasu] / M. I. Hnatyuk. – L'viv: Kamenyar, 1999. 181 p. 6. *Franko I. Ya. Mozayika: iz tvoriv, shcho ne vviyshly do Zbir. tv. u 50t.[Mozayika: iztvoriv, shchonevviyshlydoZbir. tv. u50t.]/I. Ya. Franko/ Uporyad. Z. T. Franko, M. H. Vasylenko. L'viv: Kamenyar, 2002. 432 p. 7. Kolesnyk P. O. Syn narodu. Zhyttya i tvorchist' Ivana Franka. [Synnarodu. Zhyttyaitvorchist'IvanaFranka] / P. O. Kolesnyk. K.: Radyans'kyu pys'mennyk 1957. 368 p.**